

कातळशिल्पांच्या संशोधनाकरिता वर्ल्ड हेरिटेज
डेस्क स्थापन करण्यास प्रशासकीय मान्यता
देण्याबाबत..

महाराष्ट्र शासन
पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : युनेस्को-२०२५/प्र.क्र.२७५/सां.का.३
मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक : १२ फेब्रुवारी, २०२६

वाचा :- संचालक, पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालय संचालनालय मुंबई यांचे पत्र क्र.स्मारके/
२०२४/२६१९, दिनांक १३.०१.२०२६.

प्रस्तावना :-

कोकण किनारपट्टी व पठारावर आढळून आलेली हजारो हून अधिक कातळशिल्पे (जिओग्लिफ्स) ही आद्यऐतिहासिक मानव आणि त्या काळाला समजून घेण्यासाठी अतिशय महत्वाची आहेत. त्यांच्या अभ्यासपूर्ण संशोधनाद्वारे हजारो वर्षांपूर्वीचा मानवसंस्कृतीचा अमूल्य वारसा या ठिकाणचे पुरातत्त्वीय, सांस्कृतिक व जैविक महत्त्व अधोरेखित करत आहेत. तसेच, कोकणातील कातळशिल्पांचा युनेस्को नामांकनाबाबतचा प्रस्ताव भारतीय पुरातत्त्व सर्वेक्षण, भारत सरकार यांना पाठविण्यात आला आहे. कोकणातील कातळशिल्पांविषयी संशोधन, नवीन स्थळांचा शोध तसेच कातळशिल्पांचे दस्तऐवजीकरण करणे या उद्देशांसह वर्ल्ड हेरिटेज डेस्क स्थापन करण्यास प्रशासकीय मान्यता देण्याबाबत संदर्भाधीन पत्रान्वये संचालनालयाने प्रस्ताव सादर केला आहे. त्यास अनुसरून कोकणातील कातळशिल्पांबाबत वर्ल्ड हेरिटेज डेस्क स्थापन करण्यास प्रशासकीय मंजूरी देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

कोकणातील कातळशिल्पांकरीता वर्ल्ड हेरिटेज डेस्क स्थापन करण्यासाठी खालील बाबींकरीता येणाऱ्या एकूण रु. १४,६२,३२,६७१/- (अक्षरी रूपये चौदा कोटी बासष्ट लक्ष बत्तीस हजार सहाशे एकाहत्तर मात्र) इतक्या रकमेस या शासन निर्णयान्वये प्रशासकीय मान्यता देण्यात येत आहे.

तपशील	रक्कम (रु.)
मनुष्यबळ	२,९४,६६,७९२
वैज्ञानिक चाचण्या आणि सहकार्य	६,३८,२२,०००
उपकरणे व पायाभूत सुविधा	२,६०,५०,०००
वाहतुक	८७,००,०००
इतर खर्च	४९,००,०००
प्रशासकीय अधिभार १० %	१,३२,९३,८७९
एकूण	१४,६२,३२,६७१

०२. कोकणातील कातळशिल्पांविषयी संशोधन, नवीन स्थळांचा शोध तसेच कातळशिल्पाचे दस्तऐवजीकरण करण्यासाठी वर्ल्ड हेरिटेज डेस्क स्थापन करण्यात येत आहे. सदर डेस्क हा सन २०२६ ते २०२९ या कालावधीसाठी कार्यरत असेल. वर्ल्ड हेरिटेज डेस्कअंतर्गत १) मुंबई आणि २) रत्नागिरी या दोन शाखा असतील. सदर शाखांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या खालीलप्रमाणे आहेत :

शाखा	भूमिका व जबाबदाऱ्या
मुंबई	<ol style="list-style-type: none"> १. भारतीय तसेच आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील कातळशिल्पांवरील साहित्याचा सखोल आढावा घेणे, ऐतिहासिक नकाशे, उपग्रह प्रतिमा व अभिलेखीय साधनांचा अभ्यास करणे तसेच कातळशिल्पांचा माहितीकोश (डेटाबेस) तयार करणे. २. कातळशिल्पांचे सर्वेक्षण, नोंदणी, वर्गीकरण व संवर्धन मूल्यांकनासाठी UNESCO मार्गदर्शक तत्वांनुसार पद्धती व मानके विकसित करणे. ३. संशोधन लेख, परिषद सादरीकरणे व धोरणात्मक अहवाल तयार करणे. ४. याशिवाय, संचालक, पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालये संचालनालय यांनी वेळोवेळी दिलेल्या सूचनेनुसार जागतिक वारसा स्थळांविषयीचे कामकाज करणे.
रत्नागिरी	<ol style="list-style-type: none"> १. रत्नागिरीस्थित संशोधन डेस्कचे कार्य प्रामुख्याने क्षेत्रीय सर्वेक्षण, स्थळ पडताळणी आणि स्थानिक सहभाग यांवर आधारित आहे. २. कातळशिल्पांचे पद्धतशीर क्षेत्रीय सर्वेक्षण, GPS आधारित नकाशांकन, छायाचित्रण व ड्रोनद्वारे दस्तऐवजीकरण, तसेच स्थळांच्या भौगोलिक व सांस्कृतिक संदर्भांचा अभ्यास करणे. ३. स्थानिक परंपरा, लोककथा व स्थाननामे यांचे संकलन, स्थळांची स्थिती व धोके (क्षरण, मानवी हस्तक्षेप इ.) यांचे मूल्यांकन, संवर्धन व संरक्षणासाठी प्राथमिक शिफारसी देणे. ४. स्थानिक समुदायांशी संवाद साधून जनजागृती करणे व स्थळ निरीक्षणासाठी स्थानिक सहभाग विकसित करणे.

०३. संचालक, पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालये संचालनालय, मुंबई यांना यासाठी नियंत्रण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत असून त्यांना अथवा त्यांनी प्राधिकृत केलेल्या अधिकाऱ्यास या संबंधीच्या देयकावर स्वाक्षरी करण्यास प्राधिकृत करण्यात येत आहे.

संचालक, पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालये संचालनालय यांनी या प्रकल्पाची अंमलबजावणी करताना प्रकल्पाचा प्रगती अहवाल प्रत्येक सहा महिन्यांनी शासनास सादर करावा तसेच निधी वितरणाचे प्रस्ताव सादर करताना घटकनिहाय खर्चाच्या तपशीलासह सादर करावे.

०४. सदर खर्च मागणी क्र. झेड डी २, पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, २२०५, कला व संस्कृति, (००)१०३ पुरातत्वशास्त्र (०१) पुरातत्व संचालनालय (०१)(०२) पुरातत्वशास्त्र संचालनालय व वस्तुसंग्रहालय, गवेषण, उत्खनन, संशोधन, संवर्धन व इतर खर्च (अनिवार्य) (२२०५ १३३८) २८, व्यवसायिक सेवा या लेखाशिर्षाखाली त्या त्या वर्षातील मंजूर निधीतून भागविण्यात यावा.

०५. हा शासन निर्णय विअप्र -२०१३/ प्र.क्र.३०/ २०१३/ विनियम, भाग २, दिनांक १७ एप्रिल, २०१५, वित्तीय अधिकार नियम पुस्तिका १९७८ भाग पहिला उपविभाग तीन मधील अनुक्रमांक ४ मधील परिच्छेद क्र. २७ (२) “ब” नुसार तसेच वित्त विभागाचे परिपत्रक क्रमांक अर्थसं-२०२५/प्र.क्र.४४/अर्थसंकल्प-३, दिनांक ०७ एप्रिल, २०२५ अन्वये प्रशासकीय विभागांना प्रदान केलेल्या अधिकाराच्या अधिन राहून निर्गमित करण्यात येत आहे.

०६. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेत स्थळावर उपलब्ध करण्यात येत असून त्याचा सांकेतांक क्रमांक २०२६०२१२१६०८४४६८२३ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित केलेला आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(गिता यादव)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. मंत्री (सांस्कृतिक कार्य) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
२. मा. सचिव, (सांस्कृतिक कार्य) पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
३. उप सचिव (सां.का.३) यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई
४. संचालक, पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालये संचालनालय, मुंबई ४०० ०३२
५. सहाय्यक संचालक, पुरातत्व विभाग, नांदेड
६. कक्ष अधिकारी (अर्थसंकल्प), पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
७. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) - १, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
८. महालेखापाल (लेखापरीक्षा) - १, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
९. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) - २, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
१०. महालेखापाल (लेखापरीक्षा) - २, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
११. जिल्हा कोषाधिकारी, छत्रपती संभाजीनगर
१२. निवड नस्ती, सां.का.३.